

JULIAN HANNES

ČOVJEK
JE ZAO

Istinite priče o
nezamislivim zločinima

POETIKA

SADRŽAJ

SPREMNI ZA JEZIVO...	1
JE LI ČOVJEK DOISTA ZAO?	4
HOTEL STRAVE	16
NESTANAK MADDIE MCCANN	34
NEVINO OSUĐENI?	74
NEMOGUĆI BIJEG	96
IGRA DO SMRTI	114
“NIKADA GA NEĆETE PRONAĆI”	128
POD PRISMOTROM	148
OSVETNIK	174
ZAGONETNA DVOJNICA	194
VELIKI POŽAR	212
ZAHTJEVNI RODITELJI	234
POSLEDNJI POZIV	254
SLUČAJ REBECCE R.	268
ČUVAJTE SE	302

SPREMNI ZA JEZIVO...

Zvuk uporne kiše djelovao je gotovo umirujuće. Kišne kapi ritmično su nabijale o crni asfalt stvarajući sve veće lokve. Na inače živim gradskim ulicama nije bilo nikoga vidjeti ni čuti. Samo je jedna mlada žena žustro hodala ulicama, duboko skrivajući lice u kapuljaču jakne štiteći se od sve jače kiše. Vraćala se sa zabave i umjesto taksijem odlučila pješaćiti petnaest minuta do studentskog doma i uštedjeti novac. Bojažljivo se osvrćala na svakom raskrižju, ali sve je bilo пусто. Ni jednog auta. Zatvoreni kafići. Nigdje ni duše.

Posljednji dio puta do doma vodio je kroz park škroto osvijetljen tek pokojom uličnim svjetiljkom. Dobro je poznavala to mjesto. Za dana je to bila zelena livada u blagoj udolini koja se pružala iza kuća. Ali, sada, u mraku, sve se doimalo potpuno drukčije. Nekako mračno i prijeteće. Na tren je pomislila krenuti zaobilaznim putem, ali odustala je od toga. Kroz park će joj trebati nepune tri minute. A bila je umorna i samo je htjela što prije u krevet.

Izvadila je mobitel i pritisnula tipku za brzo biranje, pozivajući najbolju prijateljicu. Željela je imati uza se bar jedan poznati glas da je prati na tom mračnom putu. Uzalud je zvonilo. Pa je odlučila staviti slušalice u uši i slušati glazbu.

Nije ga ni vidjela ni čula kako dolazi. Ali zato je on promatrao nju još izdaleka. Skriven. Vrebao ju je kao lovac plijen. A zatim joj se prišuljao. Tama mu je bila saveznik. Sve se odigralo u sekundi. Niotkud, pritisnuo joj je krpu na lice. Bila je previše iznenađena da bi se branila. Zadnjim

se trzajem bespomoćno pokušavajući osloboditi, shvatila je što se događa tek kad je kloroform već počeo djelovati...

Ova fiktivna priča prikazuje kako zamišljamo zločin: kao nešto što se događa noću, u tami, na nekom pustom mjestu. Tako poznajemo ubojstva iz filmova i serija. I zato smo katkada skloni misliti da iza svakog ugla vreba serijski ubojica, psihopat ili neki drugi zločinac. Međutim, istina je posve drukčija.

Najveća opasnost od ubojstva ne prijete nam tamo negdje vani. Ubojica ne vreba u nekom mračnom parku, tami gradske ulice, mračnoj šumi... Prema statistikama, ubojica nije neki tajanstveni stranac, fantom ili serijski ubojica. To je vlastiti partner, susjed ili najbolji prijatelj. Netko koga poznajemo. Upravo su oni kojima vjerujemo, oni za koje smo uvjereni da nam nikad ne bi naudili, najvjerojatniji počinitelji. Mjesto zločina je spavaća soba, kuhinja ili vrt – mjesta na kojima se osjećamo sigurno i zaštićeno.

Ma koliko dobar, svaki čovjek ima i zlu stranu. Neki stručnjaci čak tvrde da u određenim okolnostima svatko od nas može postati ubojicom. U ovoj knjizi donosim tri-naest iznimno zanimljivih istinitih zločina: neki nisu nikad riješeni, neki su najružasnije zamislive priče, a u nemalo njih počinitelj je osoba iz žrtvine neposredne okoline. Majka otima vlastito dijete. Šarmantni liječnik gradi hotel prepun tajnih prolaza u kojima beščutno i okrutno ubija svoje žrtve. Djevojka unajmljuje ubojicu za ubojstvo vlastitih roditelja.

U tri najzagonetnija slučaja,iskusni kriminalistički i obavještajni analitičar Mark T. Hofmann iznosi svoj pogled na stvari. Hofmann potpisuje i prvo poglavlje, u kojem

opisuje kako izgleda rad na izradi profila počinitelja i po čemu se psihopati razlikuju od drugih ljudi.

Jeste li spremni zaroniti u mračnu stranu našeg svijeta? Tada mi još samo preostaje zaželjeti vam da uživete u čitanju! I mali savjet: nemojte ovu knjigu čitati noću sami kod kuće.

JE LI ČOVJEK DOISTA ZAO?

“Kad dugo gledaš u ponor,
i ponor gleda u tebe.”

Friedrich Nietzsche

Zadatak dobrog profilerera je vidjeti zločin očima zločinca: osjetiti ono što i počinitelj osjeća. Vidjeti ono što i počinitelj vidi. Misлити ono što i počinitelj misli. Potrebna je istinska empatija da bi se prodrlo u ljude i djela prema kojima ne osjećamo ništa drugo do prezir. Zlo istodobno u sebi ima nešto zastrašujuće i opčinjavajuće.

Imao sam priliku voditi nemali broj intervjuja s takvim ljudima, većini vas poznatih samo iz krimića – od serijskih ubojica do funkcionalnih psihopata iz poslovnog svijeta. Unatoč tome, ni profileri, ni analitičari, ni kriminalisti ne mogu sa sigurnošću reći kako čovjek postaje ubojicom. Inače bi se vjerojatno znalo i kako spriječiti ubojstva. Međutim, na temelju suvremenih istraživanja i brojnih ispitivanja barem možemo reći što čini vjerojatnim da se ubojstvo dogodi.

Nerijetko za ubojice imamo samo jedno objašnjenje: to su zli ljudi. Ali je li tomu doista tako? Počine li baš svako zlodjelo zli ljudi? Ili i dobri ljudi mogu činiti zlo? Kako

čovjek postaje ubojicom? Može li svatko postati ubojica? Ili još preciznije: biste li i vi to mogli postati?

Kako bismo odgovorili na ta pitanja, moram nakratko zaviriti u um kriminalaca – i vaš um.

Psihopati

Čak i ako zlo leži u oku promatrača, postoje ljudi koji su najbliži onome što smatramo zlim: psihopati. Njihova temeljna obilježja su plitke emocije, nedostatak empatije i manipulativnost.

Je li netko psihopat, znanstveno se najčešće utvrđuje mjernom skalom raspona bodova od 0 do 40, pri čemu se o psihopatiji govori od 30 bodova naviše. Dakle, psihopatija nije crno-bijela kategorija nego klizna skala – i na toj skali svi se mi nalazimo negdje između 0 i 40.

Psihopati nisu psihički poremećeni u klasičnom smislu. Oni znaju što čine, nisu dezorijentirani u vremenu i prostoru i često su vrlo karizmatični. Nerijetko su vrlo simpatični i šarmantni te su sposobni izrazito uvjerljivo oponašati empatiju – značajka nazvana Mask of Sanity ili “maska uračunljivosti”. Vodeći znanstvenik na polju psihopatije Robert D. Hare psihopate opisuje duhovitima, vještima s riječima i prilagodljivima poput kameleona. Sjajan primjer takve glume posljednji je intervju serijskog ubojice Teda Bundyja i danas dostupan na društvenoj videoplatforni YouTube.

U ljude koje psihologija smatra psihopatima ubraja se jedan posto stanovništva. Taj je izraz, premda zvuči poput nečega iz trilera, znanstveni naziv za takav profil ličnosti.

Sociopatija i antisocijalni poremećaj ličnosti su nešto drugo. Jedan posto možda zvuči malo, međutim, to znači da svatko od nas poznaje najmanje jednog, a svaka veća tvrtka zapošljava nekoliko psihopata. U pojedinim strukama i zanimanjima udio psihopata znatno je i viši. U tri psihopatima najprivlačnija ubrajaju se izvršni direktori, odvjetnici i zaposlenici u medijima, ponajprije na televiziji i radiju.

Sad se možda pitate kako je moguće da psihopat postane izvršni direktor? Zar nisu svi psihopati zbog nedostatka savjesti i empatije neizbježno kriminalci? Svi psihopati dijele sličan psihološki profil: plitke emocije, nedostatak iskrene empatije i nedostatak savjesti. Gotovo uvijek uživaju u osjećaju moći nad drugima i u tome da mogu uzeti ono što žele. Ali njihov *modus operandi*, način na koji to postižu, razlikuje se. Gubitnik koji nikad u životu nije bio uspješan ni u školi, ni u poslu, ni sa ženama, trebat će nož u ruci da bi jednom u životu osjetio moć nad drugim čovjekom. Netko, pak, tko je studirao na Harvardu, naći će druge načine da zadovolji svoju potrebu za moći, bez fizičkog nasilja.

Sa serijskim ubojicama prvi sam se put susreo u Palm Beachu, gradu u američkoj saveznoj državi Floridi u kojem rado ljetuje i Donald Trump. Većina njih nisu nikakvi zli geniji i ne bismo ih trebali zamišljati tajanstvenijima ili zanimljivijima nego što to jesu. Jasnije rečeno: gubitnici ubijaju, a oni pametni biraju poslovni svijet.

Nisu svi psihopati kriminalci – kao što ni svi kriminalci nisu psihopati. Udio psihopata među zatvorenicima iznosi otprilike 20 posto. To je znatno više nego u općoj populaciji, ali i dalje daleko od 100 posto. Ipak, ta petina zatvorenika odgovorna je za osobito mnogo i osobito teška

nasilna kriminalna djela. U Sjevernoj Americi, primjerice, psihopati su odgovorni za otprilike polovicu teških nasilnih delikata.

Emocionalni deficit

Želimo li shvatiti zašto čovjek ubija i što razlikuje one koji ubijaju od onih koji to ne čine, psihopatija tu bez sumnje ima veliku ulogu. Sagledamo li najčešće motive, povrijeđen ponos, pohlepa i osveta i nisu toliko neljudski. Svi bismo mi rado imali pokoji novčić više u džepu ili smo nekad bili bijesni na bivšeg partnera ili partnericu. Ali premda imamo motiv, ipak ne ubijamo.

Umjesto pitanja što to ubojice imaju, a mi ne, trebamo se pitati: što to mi imamo, a velik broj ubojica (ponajprije psihopata) nema? Mi imamo empatiju, savjest i funkcionalne emocije. Preuzimamo odgovornost za svoja djela, sposobni smo kontrolirati svoje nagone i dovoljno smo pametni da smo svjesni mogućih posljedica svojih djela (primjerice petnaestogodišnje zatvorske kazne). Psihopati koji počine kriminalna djela ne preuzimaju odgovornost i vrlo često djeluju impulzivno, bez razmišljanja o posljedicama.

Moja fascinacija zlom do danas je ostala nepromijenjena. Međutim, u međuvremenu mi je postalo jasno da ću pametne psihopate prije naći na Wall Streetu nego u zatvoru. Da bih u potpunosti razumio psihopatiju, shvatio sam da osim kriminalaca trebam intervjuirati i takozvane funkcionalne psihopate iz poslovnog svijeta. Za to mi je trebalo cijelo mnoštvo anonimnih aplikacija, snažna moć uvjeravanja i gomila strpljenja.

Najviše me fascinira njihova “sljepoća na emocije”, odnosno emocionalni deficit. Pojedini su mi rekli da osjećaju, premda baš ništa iz našeg razgovora nije upućivalo na to. Primjerice, na pitanje što je točno tuga, jedna mlada dama mi je odgovorila: “Tuga je, na primjer, kad ti pobjegne autobus.” Jedan znanstvenik mi je u anonimnom razgovoru ljubav opisao kao “hormonsku reakciju tijela”. Nijedan ispitanik nije mi uspio objasniti razliku između sreće i ljubavi. Psihopati emocije nerijetko uče poput vokabulara: na sprovodima treba biti tužan, darovima se treba veseliti. Ali upitani za suptilne razlike, odmah im postaje problematično odgovoriti.

Rođeni ili stvoreni?

Kad govorimo o ubojstvima, zlu ili ljudima poput Adolfa Hitlera, uvijek se iznova postavlja pitanje jesu li ti ljudi takvi rođeni ili su takvi postali tijekom života?

U jednom dokumentarnom filmu o pedofiliji koji sam gledao na televiziji, na pitanje zašto su neki ljudi pedofili seksualni terapeut dao je najbolji odgovor koji sam dotad čuo: razlozi za to su biopsihosocijalne naravi – što je, po mom mišljenju, najpametniji mogući način za reći da ne znamo.

Odgovor je sličan i za psihopatiju. Blizanačke studije i skeniranja mozga pokazuju da za to postoje određene biološke i genetske predispozicije. Međutim, osobno smatram opasnim previše naglašavati takve biološke i genetske čimbenike, jer to na neki način oslobađa počinitelje krivnje. Ako su takvi rođeni, tada ne mogu ništa protiv toga. Međutim,

to nije točno! Vratimo se na primjer pedofilije: pedofili možda ne mogu utjecati na to tko im je seksualno privlačan, ali zato itekako mogu utjecati na svoja djela, odnosno na to što će učiniti.

Kod pojedinih serijskih ubojica moguće je zamijetiti zapanjujuće sličnosti u djetinjstvu. Primjerice, mnogi od njih navode da su kao djeca svjedočili klanju životinja i smatraju to svojevrsnim ključnim događajem. Međutim, ti čimbenici ne nude prihvatljivo objašnjenje. Tisuće druge djece koja su svjedočila klanjima životinja žive posve normalne živote. Što znači da je potrebna specifična osoba, sa specifičnim genima i specifičnim ključnim događajem. Dakle, riječ je o sklopu bioloških, psiholoških i socijalnih, odnosno društvenih čimbenika – čija nam točna formula još nije poznata.

Temeljna logička pogreška

Kad se pitamo zašto ljudi ubijaju, fokusiramo se na dvije mogućnosti: ili su rođeni zli ili su postali zli. U svakom slučaju, nema sumnje da je uzrok u samom čovjeku.

S takvim čovjekom jednostavno nešto nije u redu. Tko čini zlo, zacijelo je zao. Međutim, ono što pritom podcjenjujemo je moć okolnosti. Ta je logička pogreška toliko učestala i ozbiljna da je u psihologiji dobila i vlastiti naziv: osnovna atribucijska pogreška.

Uzrok nečijih postupaka skloni smo uvijek pripisati samom čovjeku. Vozilo ne kreće, a svjetlo na semaforu se promijenilo u zeleno? Rasijan i neobziran vozač! Recepcionarka se ne smiješi? Umišljena je i arogantna! Netko galami

u zračnoj luci? Neodgojeni agresivac! Sve pripisujemo karakternim osobinama.

A sad zamislite da mi netko ispriča dvije situacije iz vašega života: jednu u kojoj ste pogriješili i jednu u kojoj ste se razbjesnili. Profil koji bih na temelju toga izradio glasio bi: glupa i agresivna osoba. Vjerojatno biste odmah skočili i pokušali objasniti da su to bile dvije iznimne situacije. Objasnili biste kako se to dogodilo, priču u pozadini koja je dovela do tih situacija, kakvi ste inače. Tko je još bio uključen i što je učinio ili rekao. Što se potom dogodilo...

U svom slučaju spremni smo zamijetiti složenost u pozadini onoga što činimo. U slučaju drugih, pak, zamjećujemo samo posljedice njihovih radnji, ali ne i kako je do njih došlo.

Ekstremne situacije

Ako psihopati čine jedan posto ukupne populacije, tada devedeset i devet posto populacije nisu psihopati. U velikom broju slučajeva razlog zašto ljudi ubijaju uopće se ne krije u glavi počinitelja nego u situaciji. I dobri ljudi mogu činiti zlo, nađu li se u izvanrednim, ekstremnim situacijama.

Psiholog Kurt Lewin je pronašao dobru formulu za objašnjenje ljudskog ponašanja: ponašanje = osoba x okolina. To znači kako je da bi se analiziralo nečije ponašanje potrebno poznavati čovjeka i situaciju.

Početkom 2017. u Engleskoj Diana C. je nožem izbola dečka jer je pojeo njezine krumpiriće. Čovjek ne zna bi li se smijao ili plakao kad čuje takvu priču. Činjenica je, međutim, da pojedinci imaju toliko visok potencijal za

nasilje da u njihovom slučaju i najmanje provokacije u okolini mogu izazvati pretjeran izljev nasilja. Neprestano slušamo vijesti o teškim tjelesnim ozljedama i ubojstvima zbog krivog pogleda, uvrede, smiješno malih novčanih iznosa – pa čak i prženih krumpirića. U tim slučajevima vrijednosti psihopatije su vrlo vjerojatno više nego inače, a izostaje u najmanju ruku “kontrola impulsa”.

Međutim, postoje i ekstremne situacije u kojima čak i miroljubivi ljudi mogu postati nasilni. Pretpostavljam da vi ne biste izboli čovjeka zbog nekoliko krumpirića. Ali što kad biste uhvatili partnera ili partnericu u preljubu? Možete li i za tu situaciju sa sigurnošću reći da biste reagirali mirno i trezveno? Ili kad bi vaše dijete bilo žrtva seksualnog zlostavljanja i susretnete počinitelja na sudu? Podmukli osmijeh u hodniku vjerojatno bi vas posve izbacio iz takta. A što kad bi se usto još ponosio svojim zlodjelom i doslovce vam pljunuo u lice? Biste li i tada sa sigurnošću mogli predvidjeti svoju reakciju?

Nikako ne opravdavam ubojstvo drugog ljudskog bića i uzimanje pravde u vlastite ruke. Ali katkada objašnjenje ne treba tražiti u čovjeku nego u situaciji. Primjerice, znamo da su ljudi u prošlosti suočeni sa smrću od gladi pribjegavali kanibalizmu. U ekstremnim situacijama i posve obični ljudi čine stvari koje inače nikad ne bi činili.

Prema tome, može li svaki čovjek postati ubojica? Na to pitanje stručnjaci različito odgovaraju. Osobno bih rekao ne, ne svi, ali vrlo vjerojatno većina – u dovoljno ekstremnim okolnostima. Međutim, isto tako smatram da postoje i ljudi koji nikad ne bi ubili – ma u kakvoj se situaciji našli i ma što se dogodilo. Drugi su, pak, spremni ubiti zbog

krumpirića. Profilirati znači promatrati detalje, razmišljati unatrag i otkrivati motive. Ali pritom uvijek treba uzeti u obzir utjecaj konteksta i situacije na ponašanje, poštujući formulu: čovjek x situacija.

Slijepa poslušnost

Rijetko su koji psihološki pokusi toliko poznati kao pokusi poslušnosti Stanleyja Milgrama, znani i kao Milgramov pokus (engl. *Milgram experiment*). Premda danas široko kritizirani, a njihovi zaključci i donekle drukčije tumačeni, važne spoznaje do kojih su Milgramovi pokusi poslušnosti doveli uvijek se iznova potvrđuju. O čemu je riječ?

Zamislite da ulazite u ispitni laboratorij. Prilazi vam voditelj pokusa i pozdravlja vas. Nosi bijelu kutu i rukuje se s vama čvrstim stiskom ruke. Pojašnjava vam da je u pokusu riječ o pamćenju i kazni. Sudjelovat će dva ispitanika. Vama dodjeljuju ulogu “učitelja”, drugom sudioniku ulogu “studenta”. Njega odvede u susjednu prostoriju i premda ga više ne vidite, i dalje ga možete jasno čuti. Zatim na njega pričvrste strujne žice – vi sjedite za upravljačkom pločom kojom upravljate strujnim udarima. Voditelj vam objasni da će student uskoro dobiti zadatke. Svaki put kad pogriješi, vi ga trebate kazniti strujnim udarom – i poslije svake pogreške pojačati napon.

Pokus počinje i kod prve pogreške zadajete prvi slabi strujni udar od 15 V. Kako student sve više griješi, udari postaju sve jači. Postajete nervozni, na čelu vam izbija znoj. 75 V, jasno čujete studenta kako pati. Voditelj stoji pored vas i uvjerava vas da nastavite. 120 V: iz susjedne

prostorije dopiru bolni krici. Dvojeći, gledate voditelja koji vam govori kako je za potrebe pokusa neophodno da nastavite. 150 V: student želi prestati. 200 V: od glasnih krikova ledi vam se krv u žilama. 300 V: udar odbacuje studenta o zid. 315 V: glasan krik i student opet udara o zid. 330 V: tišina. Ne čujete ništa. Ni odgovor, ni krike. Jeste li ubili čovjeka? Voditelj vas i dalje upućuje da nastavite i povećate napon...

Tako bi to izgledalo da ste bili jedan od četrdeset ispitanika koji su sudjelovali u izvornim pokusima – bar iz vaše perspektive. Ali ne brinite, nitko nije zapravo nastradao: student i voditelj su samo glumili. Električni šokovi nisu bili pravi, sve je bilo inscenirano. Cijeli je pokus bio izveden kao igra, a jedini neupućeni je bio sudionik koji je zadao električne šokove. Pravi cilj pokusa nije bio pamćenje i kazna nego saznati koliko su ispitanici spremni daleko ići. Kad će reći dosta? Kad će odbiti nastaviti?

Vjerojatno ćete sada reći kako vi nikad ne biste išli do 300 V. Kako biste stali na prvi krik. Međutim, rezultati istraživanja pokazuju drukčije: samo je 14 od ukupno 40 ispitanika prekinulo pokus prije najjačeg, ubojitog strujnog udara. Većina će ljudi nastaviti dalje, i dalje, ako zapovijed naoko dolazi od prividnog autoriteta.

Ali je li to uistinu tako jednostavno? Može li se tako jednostavnim pokusima dokazati da se običnog čovjeka može pretvoriti u ubojicu? Kao što sam već spomenuo, Milgramovi su pokusi široko kritizirani. Unatoč tome, važne spoznaje do kojih su doveli uvijek se iznova potvrđuju.

Luciferov učinak

I psiholog Philip Zimbardo je dokazao kako su obični, “normalni” ljudi sposobni činiti zlo u poznatom Stanfordskom zatvorskom pokusu (engl. *Stanford prison experiment*) koji je unatoč kritikama utisnuo snažan pečat na psihologiju i kriminologiju.

Zimbardo je podrum sveučilišne zgrade psihologije Stanfordskog sveučilišta preinačio u zamišljeni zatvor i podijelio studente na zatvorenike i čuvare. Međutim, pokus je eskalirao i bio ga je prisiljen prekinuti nakon samo šest dana zbog pretjerano okrutnog, nečovječnog postupanja čuvara.

Tu pojavu da su ljudi u određenim okolnostima sposobni činiti nečovječna djela, Zimbardo je nazvao Luciferovim učinkom. Jedno ste objašnjenje za njega već čuli: poslušnost autoritetu. Međutim, još su dvije psihološke pojave ključne da bi dobri ljudi postali zli. Prvo: sebe više ne doživljavaju kao pojedince nego kao dio neke skupine (deindividuacija), što dovodi do difuzije odgovornosti. I drugo: svoje žrtve ne doživljavaju kao osobe nego “zatvorenike”, “Židove” ili “nevjernike” (dehumanizacija).

Što ostaje?

Ekstremne situacije, poslušnost autoritetu i Luciferov učinak primjeri su moći okolnosti koju toliko često podcjenjujemo. Zato je teško utvrditi uzroke psihopatije, nasilja i zlih djela: riječ je o mješavini bioloških, genetskih, psiholoških i društvenih čimbenika. To možda zvuči donekle nezadovoljavajuće, ali omogućava nam da odgovorimo na pitanja s početka poglavlja: